

Јелена Редли

ТРАНСФОРМАЦИЈА НАРАТИВА У АДАПТИРАНИМ БАЈКАМА: УЛОГА ЈЕЗИЧКИХ ОГРАДА У САВРЕМЕНОМ ПРИПОВЕДАЊУ*

Ово истраживање се фокусира на употребу језичких ограда у адаптацији традиционалних бајки за савремени контекст. Анализирано је пет бајки применом квантитативних и квалитативних метода и истражен утицај језичких ограда на преобликовање наратива, описа ликова и порука. Резултати показују статистички значајне разлике у фреквенцији употребе различитих типова језичких ограда у адаптираним верзијама бајки и указују на тенденцију ка детаљнијем опису, већој прецизности и суптилности у приповедању. Ове модификације мењају начин представљања сукоба и интеракција међу ликовима, умањујући насиље како би се створила савремена слика друштва, што може довести до погрешног поимања стварности и ограничити емоционални развој деце.

Кључне речи: српски језик, језичке ограде, адаптиране бајке, трансформација наратива, културна адаптација, савремено приповедање.

This research focuses on the use of linguistic hedges in the adaptation of traditional fairy tales for a contemporary context. Five fairy tales were analyzed using quantitative and qualitative methods to explore the impact of linguistic hedges on reshaping the narrative, character descriptions, and messages. The results show statistically significant differences in the frequency of using various types of linguistic hedges in adapted versions of fairy tales and indicate a trend towards more detailed descriptions, greater accuracy, and subtlety in storytelling. These modifications change the way conflicts and interactions among characters are presented, reducing violence to create a contemporary image of society, which can lead to a misunderstanding of reality and limit the emotional development of children.

Key words: Serbian language, hedges, adapted fairy tales, narrative transformation, cultural adaptation, contemporary storytelling.

1. Увод. Језичке нијансе бајки, посебно у њиховим адаптираним верзијама, представљају богато поље за истраживање начина на које језик обликује и преобликује наративе да би се уклопили у културне и друштвене норме. Међу језичким карактеристикама, ограде – речи или изрази који ублажавају изјаве – играју важну улогу у тумачењу значења. Истраживање ограда у адаптираним бајкама отвара дијалог између језика, културе и трајног наслеђа ових наратива због чега феномен ограда у бајкама није само ствар лингвистичког погледа на ове приче већ одражава дубље процесе културне адаптације и трансформације.

Употреба језичких ограда значајан је аспект интерперсоналне комуникације јер омогућава говорницима да сигнализирају степен своје посвећености, тачности или прецизности изреченог. Фрејзер (FRASER 2010) описује ограде као реторичку стратегију којом се, коришћењем језичких средстава,

* Рад је настао у оквиру пројекта Минастарства просвете науке и технолошког развоја Републике Србије бр. 451-03-65/2024-03/ 200166.

може сигнализирати недостатак пуног ангажовања на семантичком нивоу израза или на нивоу снаге изреченог говорног чина. Ове карактеристике чине оградавањем важним елементом у књижевном дискурсу, нарочито у народним бајкама, које служе као огледало које одражава културне норме, вредности и језичку праксу једног народа.

Осим што су оградавања важне за обликовање наратива, њихов значај се огледа и у утицају на рецепцију адаптираних бајки. Прилагођавање наратива народних бајки за савремену публику укључује нијансирано преобликовање језика који одговара савременом сензибилитету. Дубоко укоренење у културном ткиву, бајке нуде богат извор образовних и психолошких увида и служе као алати за моралну и друштвену инструкцију (Редли 2023: 84–85). Упркос признатом значају бајки у културном и образовном контексту, постоји приметан недостатак лингвистичких истраживања њиховог језичког прилагођавања с циљем задовољења потреба савременог читаоца. Другим речима, проучавање оградавања у процесу адаптације бајки у великој мери је занемарено због чега знатно отежава наше разумевање како се језик развија унутар ових наратива да би пренео суптилност, уљудност и индиректност на начин који разумеју данашња деца. Зато ово истраживање има за циљ да попуни овај јаз истраживањем употребе, функција и значења оградавања у бајкама прилагођеним за децу 21. века, те да нам помогне да разумемо како оградавања доприносе структури наратива, опису ликових и преношењу порука ових прича у савременом контексту.

Поред тога, истраживање оградавања у адаптираним бајкама доприноси ширем пољу истраживања о томе како језик обликује перцепцију и интерпретацију бајки. Оно се надовезује на рад на пољу језичке перспективизације (в. Редли 2023) пружањем увида у специфичне стратегије које се користе за суптилно усмеравање читалачких реакција и интерпретација. Значај овог истраживања лежи не само у његовом доприносу областима лингвистике и књижевности већ и у његовим потенцијалним импликацијама за образовање будући да указује на значај разумевања језичких стратегија у савременим адаптацијама за подучавање и развој деце. Проучавање адаптација у контексту људских права, родне једнакости и емоционалног садржаја отвара нове перспективе у тумачењу бајки, истражујући како се традиционални наративи прилагођавају новим генерацијама, доприносећи тако ширем разумевању еволуције језика и приповедања.

2. Теориски оквир. Проучавања језичких оградавања илуструју комплексну мрежу истраживања која подстиче разумевање њихове улоге и примену у адаптацији бајки за савремену публику, наглашавајући како језик рефлектује и обликује културне и образовне обрасце. Такође, ове студије потврђују значај језичких средстава у контексту адаптације и показују како теорије и праксе еволуирају у одговору на промене у друштву и култури.

Концепт оградавања у лингвистици први пут је свеобухватно истражио Џ. Лејкоф (LAKOFF 1973: 471) посматрајући их као речи или изразе који изјаве чине мање снажним или тврдим и служе различитим функцијама у дискурсу као што су изражававање несигурности, указивање на уљудност и ублажававање тврдњи ради пријатније комуникације. Конкретизујући које језичке јединице

улазе у категорију ограда, Фрејзер уводи концепт „hedged performative”, који обухвата употребу модалних глагола као што су *моћи*, *морати*, *ћребаћи*, с одређеним перформативима попут *извинићи се*, *обећаћи*, *захћеваћи* (FRASER 1975), док Браун и Левинсон закључују да ограде нису ограничене само на пропозиционални садржај или изричите перформативне изразе већ се проширују и на ниво ангажмана говорника, те на илокуцијску снагу уопште, те уводе појам „hedges on illocutionary force” (BROWN – LEVINSON 1978: 146–164). Користећи корпусну анализу, Принс и сарадници идентификују две врсте ограда: 1. штитове, који сигнализирају степен неизвесности у погледу обавезе говорника према истинитости изјаве (нпр. модални глаголи, семикопулативни глаголи типа *изгледаћи* и *чинићи се*, прилози као што је *вероваћи*, епистемички глаголи попут *ћредлаћи*, *сћекулисати*), и 2. апроксиматоре, који делују на нивоу пропозиција чинећи изјаве мање категоричним и допуштајући одређени степен неодређености или флексибилности у интерпретацији. (тзв. „адаптери”: *ћриближно*, *оћићрилике* и „заокруживачи” типа *нећићо*, *ћрилично*, *ћонекаћ*) (PRINCE et al. 1982, према SALAGER-MEYER 1994: 7).¹ Надовезујући се на ово истраживање, Салагер-Мејер проширује категоризацију ограда додавањем три категорије: 1. изрази као што су *верућем да*, *ћрема нашем знању*, *наше је мишљење да*; 2. емотивно набијени интензификатори типа *изузетно ћешко/инћересанћно*, *разочаравајуће слабо*, *ћособно важно*, *изненаћујуће* и сл.; 3. сложене ограде попут *можће сућерисаћи да...*, *чини се разумним ћрећћосћавићи да...* и сл. (Исто). Класификацију ограда даље развија К. Хајланд, који предлаже осам категорија, пружајући увид у различите начине на које аутори изражавају неизвесност, несигурност или опрез: 1. пунозначни глаголи (нпр. *указати*); 2. прилози (нпр. *вероваћи*); 3. придеви (нпр. *моћућ*); 4. модални глаголи (нпр. *моћи*); 5. модалне именице (нпр. *моћућносћ*); 6. референце на ограничавајуће услове (нпр. коментар о стању постојећег знања); 7. референце на модел, теорију или методологију (нпр. дискусија о могућим манама истраживачког модела); и 8. признање недостатка знања (нпр. изражавање несигурности у вези са резултатима) (HYLAND 1998: 35–38).

Најновија истраживања (ABDULLAH – ABOOD 2016; KYRYCHUK 2016; ТАМТА – BISHT – PRASAD PANDE 2017; ПОПОВИЋ 2017; VESIĆ PAVLOVIĆ – ЂОРЂЕВИЋ 2020; VAZIĆ 2021; HERMININGSIH – ISRO'YAH 2023) анализирају ограде у контекстима нових медија, дигиталне комуникације и образовних технологија, те их пореде у различитим језицима и дискурсима илуструјући мултидисциплинарни приступ истраживању и наглашавајући значајну улогу ограда у различитим контекстима комуникације и приповедања.

Ограде у бајкама су, поред лингвистичких, биле подвргнуте и другим облицима истраживања. Истраживања културних и образовних контекста, као и адаптација бајки, имају немали значај за проучавања ове врсте. Тако, Бетелхајм (BETTELHEIM 1977) и Зајпс (ZIPES 2006) бележе њихову еволуцију у

¹ Појмови *щћићићови*, *аћроксимаћићори*, *адаћићери* и *заокруживачи* преводи су аутора овог рада устаљених енглеских термина *shields*, *aproximators*, *adaptors* i *rounders*. Будући да аутор није нашао српске термине за њих, питање ове терминологије код нас остаје отворено за предлоге адекватних назива.

смислу одражавања промена у културним нормама и вредностима, што је кључно за развој деце. Нудећи оквир кроз који деца могу да схвате свет и носе се са сложеним емоционалним и друштвеним питањима, аутори истичу прилагодљивост бајки. Иако не разматрају језик бајки експлицитно, теме које се тичу симболике, психолошког значаја и начина на који бајке комуницирају с децом имплицитно укључују и разматрање језика бајки у ширем смислу, те посредно указују на важност испитивања језичког прилагођавања ради постизања релевантности и привлачности у савременом друштву.² Повезивање значаја језика са значењима и порукама бајки запажа се и у истраживањима Маје Бошковић-Стули и Драгане Антонијевић. М. Бошковић-Стули (Bošković-Stulli 1982: 285–287, 290) наглашава кључну улогу језика и његове структуре у бајкама, истичући како приповедачева креативност и употреба језичких образаца попут понављања и варирања епизода, устаљених формула и ритмичких образаца доприносе естетској привлачности бајки, док језичка средства играју централну улогу у преношењу атмосфере, емоција и поруке. Тако језик није само начин приповедања већ кључан елемент који бајкама омогућава да постану носиоци културе и моралних вредности. Д. Антонијевић (1991) приступа анализи српских бајки с антрополошког и семиотичког аспекта истражујући њихова значења и симболику, те како се она одражавају на друштвене норме и вредности. Помоћу анализе наратива који се баве браком и породичним односима, може се уочити како језик рефлектује културне вредности и друштвене норме, али и како се кроз њега одражава и митолошка димензија. Научници попут Шорта (Short 1996) истражили су сложену интеракцију између језичких елемената и књижевног израза, откривајући како читаоци комуницирају с текстом и разумеју га, што пружа увид у улогу ограда у књижевности.

Будући да адаптација бајки захтева разматрање тренутних културних норми, вредности и језичких пракси, М. Татар истражује прилагођавање бајки савременим моралним и друштвеним сензибилитетима и примећује да „like all oral narrative forms, the fairy tale has no ‘correct’, definitive form. Instead, it endlessly adjusts and adapts itself to every new culture as it takes root. With no firm rules dictating the degree of violence appropriate for a fairy tale, every time and place sets its own parameters.” (Tatar 2019: 191).

Значај наведених истраживања огледа се у истицању процеса трансформације бајки од аутентичног израза до адаптираних верзија. Иако основни садржај бајки није значајно одступио од оног који је испричао народни приповедач, елементи непристојног садржаја или грубог језика ублажени су или изостављени, а немотивисаним догађајима додати су узроци, те су, преласком из усмене предаје у писани облик, бајке постале приступачније за читање,

² У интерпретацији бајке „Снежана и седам патуљака”, аутор истиче како давање сваком патуљку посебног имена и личности у разним верзијама приче отежава несвесно разумевање да патуљци симболизују незрелу, преиндивидуалну форму постојања коју Снежана мора да превазиђе. Ове измене у бајкама могу деградирати њихово дубље значење јер отежавају исправно схватање дубљих порука (Ветелнеим 1977: напомена на стр. 261). Слично томе, Зајпс наводи да су класичне бајке попут „Лепотице и звери” и „Успаване лепотице” прилагођаване како би се уклопиле у наративе о цивилизацијском процесу, с посебним нагласком на манире и понашање који одговарају тадашњим друштвеним очекивањима (Zipes 2006: 53–57).

али мање директне (Исто: 24, 38).³ Разумевање како и зашто су се изворне карактеристике бајки – укључујући језик, садржај и мотивацију догађаја – мењале током времена пружа увид у културне, друштвене и естетске вредности које су ове адаптације обликовале. Овај процес не само да осветљава промене у начину на који друштва интерпретирају и вреднују ове приче већ, такође, указује на динамику моћи између традиционалних и савремених вредности у књижевности. На пример, промене у приказу главних ликова, од строго архетипских до развијенијих и сложенијих личности, могу одражавати савременији поглед на психолошку комплексност и индивидуализам. Осим тога, анализа тих адаптација може показати како су изворни аспекти били преобликовани или потиснути да би задовољили нове норме или да би се избегле контроверзне теме које више нису прихватљиве. Како смо већ истакли у претходном раду (Редли 2023: 7–8), бајке, које су у суштини одраз јунговског колективног несвесног и најједноставнијих архетипова, традиционално су усмерене на судбину појединца у складу с колективним вредностима. Оне често почињу догађајем који нагони јунака да прекрши друштвене норме, што симболички представља његову иницијацију и интеграцију у колектив (Антонијевић 1991: 13–14). У светлу ових особина, поставља се питање да ли треба адаптирати бајке како би одговарале савременим вредностима и како би се прилагодиле укусу савремене публике.

3. Корпус и методологија. Ово истраживање усмерено је на компаративну анализу пет бајки, изабраних на основу њихове доступности у изворним и адаптираним верзијама намењеним данашњој деци. Бајке потичу из два корпуса који су временски одвојени и делимично се разликују по језичкој структури: збирка *Српске народне ђириловијетке* коју је прикупио, забележио и издао Вук Стефановић Караџић, те *Српске народне бајке за децу 21. века*, савремена ауторска адаптација, усклађена с естетским и моралним стандардима данашњице и испричана савременим језиком. Одабране су приповетке „Аждаја и царев син”, „Баш-челик”, „Биберче”, „Чардак ни на небу ни на земљи”, „Немушти језик” и „Змија младожења” због њихове репрезентативности за истраживања језичких ограда и доступности у обе верзије.

Примарни подаци су се састојали од примера ограда екстрахованих из адаптираних верзија изабраних бајки. За процес екстракције усвојили смо систематичан приступ, при чему смо сваку приповетку прочитали у целости, а примере ограда, односно речи или изразе који уводе нејасноћу или ублажавају тврдње, идентификовали и забележили. Након екстракције, идентификоване језичке оградe смо класификовали у складу с њиховим функцијама у контексту бајки, ослањајући се на методологију К. Хајланда, која подразумева категоризацију различитих лексичких елемената и структурних облика у функцији ограда, укључујући и реченице које сугеришу на посебне контексте (HYLAND 1998: 35–38). Након класификације, ограда смо распоредили према учесталости њихове појаве, од најзаступљенијих до оних с мањим бројем примера.

³ Вилхелм Грим је тако критикован за стварање уједначеног језичког стила у бајкама додавањем моралних порука и педагошких елемената (ТАТАР 2019: 28).

За процену статистичке значајности разлика уочених у употреби ограда спроведена је квантитативна анализа помоћу рачунарских алата који користе технике обраде природног језика (NLP). За анализу смо применили Kruskal-Wallis H тест како бисмо утврдили да ли постоји значајна разлика у фреквенцији различитих типова ограда у адаптираним бајкама будући да су све вредности у изворним бајкама биле нуле. Овај тест смо изабрали због његове способности да обрађује податке без претпоставке о њиховој нормалној дистрибуцији и ефикасно упоређује медијане, чинећи га адекватним за анализу фреквенције у случајевима с екстремним вредностима.

Квантитативна анализа претходи квалитативној како би се поставио чврст оквир и пружио јасан увид у фреквенцију и дистрибуцију језичких ограда у адаптираним бајкама, што омогућава циљану и фокусирану квалитативну анализу. Статистички подаци пружају емпиријску основу за теоријске постулате изнесене у раду, те овакав приступ омогућава да се прво покаже да постоје значајне статистичке основе за даље истраживање и расправу, након чега се детаљније разматра како и зашто се одређене језичке ограде користе.

Имајући то у виду, квалитативна анализа представља допуну резултата квантитативне анализе. Она омогућава идентификовање функција и разумевање контекста и значења регистрованих ограда, те њиховог утицаја на перцепцију текста и интеракцију ликова. Ради визуелне прегледности, примери су приказани тако што је прво наведен пример из изворне бајке, затим следи стрелица која симболизује трансформацију, и на крају је наведен пример модификован помоћу језичке ограде. У изворним примерима задржан је оригинални правопис који је био у употреби у доба када је Вук Караџић записивао бајке како би се осигурала аутентичност текста.

4. Анализа и дискусија. Како бисмо измерили појављивање језичких ограда у адаптираним бајкама, ограде смо разврстали у шест категорија: 1. независне реченице додатног коментара (обавештајне); 2. зависне реченице додатног коментара (условне, релативне и узрочне); 3. безличне реченице; 4. реченице с модалним елементом; 5. стимулативни, емоционални и елиминативни глаголи; и 6. квантификативни и квалификативни детерминатори.

Табела 1. Просечне вредности измерених параметара изворне и адапторане бајке и њихове вредности према Kruskal-Wallis H тесту⁴

Статистички показатељ	Вредност
H -статистика	53,00
p -вредност	3,36e-10

⁴ H -вредност је ознака за статистичку вредност у оквиру Kruskal-Wallis теста, која се користи за анализу варијанси рангова међу више група. P -вредност (у свим статистичким тестовима) представља вероватноћу случајног настанка посматраних разлика међу групама. Ниска p -вредност (типично мања од 0,05) сугерише да су разлике које видимо у подацима вероватно значајне, односно да је мало вероватно да су оне настале случајно. У том случају, можемо одбацити нулту хипотезу која тврди да нема разлика у медијанима између група, што указује на постојање статистички значајне разлике. Ознаке H и p пишу се латиницом као стандардизовани математички симболи у међународној научној заједници.

H-статистика од 53,00, која је основа за процену постојања статистички значајне разлике међу групама, указује на то да постоји варијација у фреквенцијама различитих типова ограда унутар адаптираних бајки. Због изузетно мале *p*-вредности (3,36e-10), можемо закључити да постоје значајне разлике у фреквенцијама различитих типова реченица између адаптираних бајки, што значи да су неке ограде чешће коришћене у адаптираним бајкама у односу на друге.

Табела 2. Фреквенција појављивања сваког типа ограда у адаптираним бајкама

Врста ограда	Изворна бајка	Адаптирана бајка
Независне реченице додатног коментара	0	14
Зависне реченице додатног коментара	0	12
Квантификативни и квалификативни детерминатори	0	10
Стимулативни, емоционални, елиминативни глаголи	0	7
Реченице с модалним елементом	0	6
Безличне реченице	0	5

Добијени резултати указују на статистички значајне разлике међу фреквенцијама различитих типова ограда, што имплицира да аутори адаптација не примењују све ограде једнако. Такав налаз сугерише да адаптације често обогаћују изворни текст додатним објашњењима или интерпретацијама, користећи независне и зависне реченице додатног коментара за додавање контекста или детаља. Осим тога, већа употреба квантификативних и квалификативних детерминатора, као и емоционално обојених глагола, указује на тенденцију ка детаљнијим описима и емоционалном ангажману. Мања фреквенција безличних и реченица с модалним елементом може указивати на економичнији приступ језику, где аутори бирају директније начине изражавања уместо да се ослањају на ове комплексније граматичке структуре.

Уопштено гледајући, ови резултати пружају драгоцен увид у стилистичке одлуке које аутори адаптација доносе, потенцијално обогаћујући наратив и додајући слојевитост причама кроз промишљену употребу језичких ограда. Оваква употреба ограда може бити одговор на промењене читалачке навике и очекивања, као и на потребу да се изворне приче учине релевантнијим и ангажованијим за данашњу публику, пружајући више контекста, објашњења и детаља који могу допринети бољем разумевању приче.

Допуну квалитативној анализи чини квалитативна анализа функција језичких ограда у изворним и адаптираним бајкама, која нам помаже да разумемо како оне утичу на форму, значење, перцепцију текста и интеракцију ликова.

4.1. ОПРАВДАЊЕ ПОСТУПАКА ЛИКОВА. Језичке трансформације које омогућавају детаљније објашњење акција и мотивација ликова обухватају прелазак с једноставног фактографског приповедања на сложеније приповедање у којем се објашњава узрок поступака ликова. У ову сврху додате су обавештајне реченице додатног коментара и узрочне реченице како би се оправдали поступци и избори, а оне се могу поделити у четири категорије:

4.1.1. РАЗЈАШЊЕЊЕ РАДЊИ КОЈЕ ПРЕДУЗИМАЈУ ЛИКОВИ. Обавештајним реченицама додатног коментара појашњавају се радње које ликови предузимају. Језичке ограде овде пружају додатне информације или контекст:

(1) „Оног најстаријег и средњег би заклао па их пекао, а најмлађем не би ништа.” (СНП, БАШ, 202) → „Оног најстаријег и средњег бих спалио својом ватром, док најмлађем не бих учинио ништа нажао. *Он ми је њрегао њвоју руку.*” (СНБ21, БАШ, 24)

(2) ... мало по том дође јој син и рече да мора ићи куд му је у сну речено; и тако он оде а мати остане плачући. (СНП, БИБ, 243) → ... али он је дочека с невеселим вестима: и он је уснио чудан сан. У сну му је глас рекао да мора да оде од мајке у бели свет јер му је тако суђено. *„Вршњаци се ионако одавно не друже са мном”, рекао је мајци, која није мола да заустави сузе.* (СНБ21, БИБ, 44)

(3) По том он купи једну овцу и заклавши је сва четири черега метне у торбу а остало баци... (СНП, БИБ, 243) → Биберче онда ножем одсече парче меса са своје бутине и остави га аждаји да се почасте... „Шта ме гледате тако?”, брецнуо се Биберче, сав рањен и исцрпљен. *„Друјачије не бих њреживео...”* (СНБ21, БИБ, 46)

(4) „Ја сам га видео, он је чак у другоме царству, тамо се оженио и царује.” (СНП, ЗМ, 91) → Рајска душице, твој муж живи далеко, у другом царству. *Он се у њебе силно разочарао*, па се другом оженио и тамо царује.” (СНБ21, ЗМ, 159)

Објашњавањем поступака, као што је урађено у примеру (1), додаје се контекст и, уместо сировог насиља, уводи се мотивација заснована на милосрђу. Иако ово може помоћи, посебно деци, да боље разумеју радњу и етичке изборе ликова, уклоњени су елементи оригиналне приче који могу имати важну културну или наративну вредност будући да оригиналне, често сурове верзије бајки могу служити као средства за учење животним и моралним проблемима.

Слично томе, у адаптираној верзији примера (3) додат је коментар који правда Биберчетове поступке (*друјачије не бих њреживео*). Оригинална верзија описује поступак који директно приказује сурову стварност и опстанак с елементима насиља без ублажавања или моралног коментара. Такве радње нису само буквалне већ и симболичне тиме што одражавају архетипске теме борбе, жртвовања и преживљавања које су важне за разумевање порука бајки. У адаптираној верзији, међутим, експлицитни морални коментар избличава оригиналну намеру. Овим изменама може се деловати утешно на читаоце, али истовремено се умањује важност оригиналних елемената као што су бруталност и аутохтони фолклорни елементи.

Овакве измене могу нагласити савремене вредности на рачун једне од основних намера бајки – да поставе дете лицем у лице с основним животним проблемима и пренесу поруку да су животне борбе неизбежне и суштински део нашег постојања, али да се суочавањем с тешкоћама могу превазићи све препреке и постићи победа (ВЕТТЕЛНЕИМ 1977: 18).

4.1.2. Оправдавање очекиваних или неочекиваних расплета. У овом контексту, обавештајне реченице додатног коментара користе се за оправдавање очекиваних или неочекиваних расплета радње, чиме се читаоцу објашњава како и зашто се одређени наративни елементи развијају на начин на који то чине:

(5) „Спреми вина и ракије и свега што треба, па ћемо сутра ићи на салаш да носимо пастирима нека се и они провеселе.” Жена га послуша и уради све како је заповедио. (СНП, НЈ, 110) → „Хајде, спреми вина, ракије и неки мезетлук, да однесем сутра на салаш. Нек се и пастири провеселе. Чувши да намерава пут без ње, жена га ухвати за скуте и замоли да је нипошто не оставља у кући. *„Толике године сам била сама, ја се, чим ти нема, њлашим да ћу њаква ојетт осїаїи. Води ме са собом, молим ти.”* Момак није ни знао да јој је њолико сїяло до друшїва и граје воље је њоведе на салаш. (СНБ21, НЈ, 175)

(6) ...а она му одговори да је то дрво под којим сеђаше, родило три златне јабуке, да јој је отац заповедио да чува, али дође ала испод земље те за три јутра однесе све три јабуке једну по једну, те сад несме оцу да каже, а отац сазвао сутра силне госте да им покаже шта му је Бог дао. (СНП, БИБ, 243) → *Еїїо зашїїо девојка није смела оцу на очи да изађе.* Он је за сутрадан заказао велику забаву и позвао угледне званице... Овако, *моћи ће само да се осрамоїи.* (СНБ21, БИБ, 45)

(7) А он са својом браћом и младом оде кући своје оцу и онде је живео и царовао до свога века (СНП, АЖД, 80) → ... па кад стадоше испред њега сва тројица живи и здрави, најмлађи још и ожењен, сузе радоснице му потекоше низ лице. *Али се цар суза нимало није сїицео* (СНБ21, АЖД, 65)

Обавештајне реченице које објашњавају мотивације ликова могу подстаћи читаоце да се више идентификују с ликовима и њиховим изборима. У примеру (6) адаптирана верзија наглашава страх царева кћери од срамоте, чиме се у причу додају људске емоције. Међутим, додавањем објашњења која нису присутна у оригиналу, адаптације могу изобличити основне теме и поруке бајки. На пример, када се у адаптацији додаје емоционална реакција оца који се не стиди суза када види своју децу (пример 7), то може променити перцепцију царевог карактера чинећи га видљиво емотивнијим, што може минимализовати његову улогу у односу на околину и водити ка стварању привида да данас не постоје друштвене разлике.

4.1.3. ОБЛАШЊЕЊЕ МОТИВАЦИЈА ЛИКОВА. Узрочним реченицама се објашњава зашто ликови доносе одређене одлуке или имају одређене жеље. Функција ограђивања овде служи да пружи увид у унутрашње разлоге и мотивације ликова, чиме се њихови поступци могу учинити логичнијим и оправданијим:

(8) На самрти дозове синове и шћери своје, па синовима препоручи да своје сестре даду за онога који први дође и запроси их. (СНП, БАШ, 195) → Када је дошло време да се сели на онај свет, позвао је децу да се опрости од њих. Синовима је поручио да добро владају, а ћеркама пожелео да одаберу праве мушкарце и не чекају много с удајама, *јер ће осїаїи саме и њужне њоїуїи њеїа.* (СНБ21, БАШ, 10)

(9) Онда јој он каже да га мало побиште, и ако заспи да га пробуди, кад се језеро задрма. (СНП, БИБ, 244) → Обећа јој да ће је избавити из муке, али је замоли да прилегне ту, поред ње, *јер је дуїо њуївоао и никако није сїїїао да се одмори.* (СНБ21, БИБ, 47)

(10) Цар вели: „Ја би најстаријег и средњег много мучио, а најмлађем не би ништа.” (СНП, БАШ, 203) → Цар одговори да би старију двојицу мучио, *јер су му се замерили, док млађем не би урадио ништа, јер ју је он ѡредао на удају.* (СНБ21, БАШ, 25)

(11) ... и мој човјек је змај, него, брате, да те добро сакријем, јер мој човјек вели да би своје шуре исјекао кад би их само видјети могао... (СНП, БАШ, 202) → Мој човек је змај, брате најдражи, тако да ћу морати добро да те сакријем, јер

он каже да би посекао шураке, само да их сретне, *зайіо шійіо ми нистіе дали да се удам за њеја...* (СНБ21, БАШ, 24)

С друге стране, детаљна објашњења мотивација могу ограничити могућности за различите интерпретације приче и прилику да читаоци самостално истражују и анализирају разлоге који стоје иза поступака ликова. Тако се могу изобличити оригиналне поруке представљене у првобитним верзијама бајки. Рецимо, у примеру (10) додавање образложења зашто би змајски цар мучио старије царевиће, а млађег поштедео може повећати сложеност ликова који су у бајкама, с разлогом, увек једноставни будући да деца нису способна да разумеју комплексност људских особина и немају потребу за дубљом анализом (ВЕТТЕЛНЕИМ 1977: 20).

4.1.4. ПРИКАЗ УНУТРАШЊИХ ДИЛЕМА ИЛИ КОНФЛИКАТА. Сврха ових ограда је да осветле културне и друштвене вредности времена у ком су бајке настале, уз нагласак на постојању више фактора који утичу на одлуке ликова:

(12) ... мало по том дође јој син и рече да мора ићи куд му је у сну речено; и тако он оде а мати остане плачући. (СНП, БИБ, 243) → ... али он је дочека с невеселим вестима: и он је уснио чудан сан. У сну му је глас рекао да мора да оде од мајке у бели свет *јер му је иако суђено*. (СНБ21, БИБ, 44)

(13) Био један цар, па имао три сина и једну кћер, коју је у кавезу хранио и чувао као очи у глави. (СНП, ЧАР, 158) → Био једном један цар, па имао три сина и ћерку, коју је, *иошійіо му је била једина*, чувао као очи у глави. (СНБ21, ЧАР, 36)

(14) ... а чоек јој одговори: „Кушај га опет”, па оде. (СНП, БАШ, 206) → „Буди упорна. *Кад ја већ није оборила мушка рука, онда ће му љаве доћи женска довишљивосі.*“ (СНБ21, БАШ, 32)⁵

Тако је у примеру (12) додат слој фатализма и трагичности у причу, што умањује могућност да читалац види сина који напушта мајку као немарног или неосетљивог. Међутим, оваква адаптација своди поступак лика на једноставну каузалну везу и приказује његову одлуку као неизбежну и предодређену, умањујући степен његове агентивности односно одговорности, а самим тим и могућ сукоб између његових жеља и обавеза.

Иако ограда у примеру (13) може оправдати ауторитет цара (оца) који је био неупитан у време када је патријархат доминирао, где су жене често биле видљиве као власништво или под заштитом мушких чланова породице, овакво умекшавање може довести до губљења суштине стварних патријархалних ставова и пракси које бајке осликавају, а тиме и до њихове претеране модернизације, и изменити перцепцију традиционалних улога и вредности.

Додатна објашњења ликова и њихових поступака у адаптираним бајкама могу деци отежати разумевање с обзиром на њихов још увек недовољно развијен когнитивни капацитет за рационално размишљање (ВЕТТЕЛНЕИМ 1977: 42–43). Реалистична објашњења често су деци несхватљива због њихове ограничене способности апстрактног разумевања, што може резултовати осећајем збуњености и интелектуалне немоћи (Исто: 66). Зато бајке користе

⁵ Реченица *Кад ја већ није оборила мушка рука, онда ће му љаве доћи женска довишљивосі* илуструје пример с условно-узрочном везом. Иако не представља строго узрочну конструкцију, захваљујући изразитој узрочној конотацији у свом значењу, може бити сврстана у категорију узрочних реченица.

једнодимензионалне ликове – да би деци олакшале разумевање и омогућиле им да решавају своја сложена осећања кроз једноставне и директно приказане ситуације (Исто: 98).

4.2. Постизање веће прецизности у извештавању о резултатима радње и ликовима. У адаптираним бајкама субјекти су додатно детерминисани квалификативним атрибутским формама, предикатима је додата начинска детерминација, а уметнуте су и нове реченице које додатно описују сценарио.

Квалификативна детерминација субјекта не само да приказује мајчину бригу већ и дубоку љубав и унутрашњу дилему коју осећа гледајући своје дете како расте, али, с друге стране, повећава ризик од непотребне експлицитности јер, понекад, остављање неких елемената недореченим може допринети богатијем доживљају и динамичности приче:

(15) Из почетка у радости није марила што је толишно дете родила, али после дође јој на жао гледајући другу децу ... (СНП, БИБ, 243) → *Брижна мајка* је гајила своје чедо и волела га највише на свету, али је с временом почела да се брине за њега ... (СНБ21М БИБ, 44)

Употреба квалификативног детерминатора у примеру (16) има функцију језичке ограде која омогућава бржу и једноставнију представу карактеристика лика. Детерминатор *добар и њошћен* директно износи основне врлине лика, што може помоћи читаоцима да брзо формирају позитивну слику о чобанину без потребе за детаљним читањем о његовом дугогодишњем служењу:

(16) У некаква човека био *један чобан* који га је много година верно и поштено служио. (СНП, НЈ, 108) → Био једном један чобанин, *добар и њошћен*. (СНБ21, НЈ, 172)

Ипак, иако концизност може бити корисна, укидање детаља о верном и поштеном служењу може умањити разумевање контекста његовог карактера и дубину његове посвећености и лојалности, што може бити важно за разумевање његове улоге и поступака у причи.

Начинска детерминација предиката додаје информације о околностима радње, чиме се читаоцима објашњавају стања у којима се ликови налазе. Прилози *њошћено* и *снуждено* уносе додатну димензију у опис осећања истичући борбу између друштвених очекивања и личних осећања (17) и тежину ситуације (18):

(17) Из почетка у радости није марила што је толишно дете родила, али после дође јој на жао гледајући другу децу ... (СНП, БИБ, 243) → ... али је с временом почела да се брине за њега и *њошћено да га жали*, онако малог и немоћног. (СНБ21М БИБ, 44)

(18) Кад он запита што је, и они му *кажу*, он брже на језеро (СНП, БИБ, 244) → Он запита где се налази царева ћерка, на шта му *снуждено одговорише* да принцеза изнад језера чека аждају. (СНБ21М БИБ, 46)

Уметање реченица које детаљно описују догађаје или ликове појашњава како саме ликове тако и разлоге за неке њихове поступке. Детаљним објашњењем девојчаних поступака може се пружити дубље разумевање

њене снаге и њених слабости чиме се радња из бајке повезује с реалним животним ситуацијама:

(19) ...а она му одговори да је то дрво под којим сеђаше, родило три златне јабуке, да јој је отац заповедио да чува, али дође ала испод земље те за три јутра однесе све три јабуке једну по једну, те сад несме оцу да каже, а отац сазвао сутра силне госте да им покаже шта му је Бог дао (СНП, БИБ, 243) → Првог дана је *седела сајшима и од досаге загремала*, када је из земље, тик уз корен дрвета, избила голема аждаја и однела једну јабуку. Следећег дана је *девојка решила да нишоцићо не застии, али јој шио није йомоило*: аждаја се у неко доба опет појавила, заобишла девојку у два корака, па убрала другу јабуку. Трећег дана је *девојка са сузама у очима очекивала неман, ѿа када је ова дошла, од сйраха није усйела да мрдне*. Трећа јабука је нестала са дрвета, а са њом и ала која ју је убрала. Ето зашто девојка није смела оцу на очи да изађе. Он је за сутрадан заказао велику забаву и позвао угледне званице... *Овако, моћи ће само да се осрамоши*. (СНБ21, БИБ, 45)

С друге стране, у примеру (20) превише јасно дефинисање емоција и реакција сестара може утицати на начин на који се традиционална порука бајке преноси. У изворној бајци, процес спасавања требало би тумачити као метафору потраге за зрелашћу и афирмацијом (АНТОНИЈЕВИЋ 1991: 32), док у адаптираној верзији додатни детаљи о томе како су девојке „једва дочекале да се спасу” превише конкретизују њихове емоције и реакције стављајући њих у први план:

(20) По том најмлађи брат спусти најприје сестру своју браћи, па онда све три девојке, сваку с њезинијем радом, једну за другом; ... (СНП, ЧАР, 159) → Најмлађи брат потом низ коноп прво спусти сестру, а за њом и три девојке, *које су једва дочекале да се сйасу из змајевих канџи*. (СНБ21, ЧАР, 39)

Трансформација општих описа без додатног објашњења у детаљне описе радњи и стања ликова пружа читаоцима више информација и могућност емоционалног ангажовања. Тиме се задовољавају васпитне норме у савременом грађанском друштву (в. Члан 13 Конвенције о правима детета (1989)). Релативне реченице и уметнути детаљи омогућавају приказивање унутрашњих мисли ликова и њихове интеракције с окружењем и дубље разумевање наратива. Међутим, додатна оправдања поступака могу разводнити универзалне теме и поуке које бајке нуде. Бајке су често усмерене на преношење јасних моралних вредности кроз архетипске приче које поседују одређену ванвременост, које се могу замаглити или потпуно неутралисати уметањем детаљних објашњења. Осим тога, увођењем објашњења којима се садржај повезује с реалношћу, нарушава се једна од најважнијих особина бајке, а то је да у бајкама нема никаквог упућивања на стварност (BRALIĆ – ERSTIĆ 2023: 19). Исто тако, увођењем савремених идеја путем оправдавања поступака ликова може се ограничити универзалност бајке фокусирањем на специфичности које можда нису примењиве изван одређеног временског или културног контекста.

4.3. УКИДАЊЕ ИМПЕРАТИВНОГ ИЛИ ДОМИНАНТНОГ ОДНОСА ПРЕМА САГОВОРНИКУ. У процесу адаптације бајки, један од значајних приступа јесте укидање императивног или доминантног односа према саговорнику. Овај поступак

не само да ублажава директност и ауторитативност у комуникацији између ликова већ, такође, промовише већу равноправност и међусобно поштовање. Тиме се одражавају савременије друштвене вредности које наглашавају важност дијалога, сарадње и емпатије у међуљудским односима.

Императив је типичан облик за исказивање заповести и зато има најјачи интензитет директивности. Међутим, и другим облицима може се исказати императивност будући да она обухвата сва значења и облике којима се исказује подстицај на неко чињење или нечињење (ПИПЕР 2005: 661–662).

Императив из изворних бајки замењује се обавештајним или условним реченицама у адаптираним верзијама. Тако директна наредба постаје предлог за заједничко деловање, чиме се промовише атмосфера сарадње уместо једностраног ауторитета:

(21) А баба му се утече у реч: „О мој синко, како не бих! И мене је тако ухватила, али сад се нема куд.” Онда он настави: *Слушај добро што ћу ти казати*. (СНП, АЖД, 76) → Е, сад више ниси сама, сад нас је двоје. Зато, *ево како ћемо*: ... (СНБ21, АЖД, 56)

Овај пример је посебно интересантан будући да се императив 2. л. јд. (*слушај*), који имплицира доминацију говорника над слушаоцем, у адаптираној верзији замењује реченицом чији је имлицирани субјекат инклузивно „ми”. Оно се користи у уљудним молбама да би се наговестило „за добробит нас обоје” иако се подразумева „ја” или „ти”.⁶ Оно чини захтеве блажим, стварајући утисак да и примаоцу захтева одговара предмет или радња која се тражи (BROWN – LEVINSON 1978: 127). Њиме се ублажава динамика односа и подстиче сарадња уместо послушност, те мења перцепција текста уз наглашавање заједничког доношења одлука. С друге стране, будући да у бајкама императиви често служе да покажу ауторитет или моћ, променом наредбе у предлог умањује се перцепција ауторитета лика и тиме потенцијално слаби његов утицај на ток приче.

Условне реченице у функцији ограда припадају уљудним молбама и изразима којима се исказује нека могућност. Оне ублажавају снагу захтева и у изјаве уводе ниво неизвесности или уљудности (Исто: 162–163). Овакве реченице су, заправо, конструкције с потенцијалом којим се исказује нека жеља (ПИПЕР 2005: 643):

(22) А кад подне пригреје, онда рече аждаја: „Та *ћуси* ме, царев сине, ... (СНП, АЖД, 77) → *Кај би ме ћусио*, царев сине, да замочим главу у језеро, бацила бих те у небеске висине. (СНБ21, АЖД, 59, 62)

Индијектност ублаженог захтева, односно жеље која је исказана као хипотетичка веза између услова и последице (што имплицира могућност догађаја под одређеним условом) (уп. ПИПЕР 2005: 813), супротна је директном захтеву да се радња изврши. Будући да је ала у српским народним веровањима и фолклору негативно митолошко биће велике снаге и моћи (СМЕР 2001: 559–561), условна жељна реченица ту моћ слаби, а у контексту бајке, где је борба између добра и зла често централни елемент, ублажавање аутори-

⁶ Концепт инклузивног „ми” први пут помиње Џ. Лајонс разматрајући појам инклузивитета, при чему истиче разлику између инклузивних и ексклузивних множинских заменица првог лица (*I and you* наспрам *I and he/they*) у различитим језицима (LYONS 1977: 639–640).

тета негативног лика може резултовати саосећањем или жељом да се пружи нова шанса негативцу уместо да се развије изразито линеаран осећај за правду, где се лоше понашање аутоматски кажњава без оклевања (MARIĆ – PLAVŠA: 221, 223).

Стимулативни глаголи и глаголи с модалним значењем, такође, замењују директне захтеве претварајући оштре команде у предлоге или жеље. Они трансформишу наротив тако што се ликовима додељује већи степен агентивности и могућност избора уз мањи степен принуде. Очева наредба на самрти да се његове кћери удају за првог мушкарца који дође у адаптираној верзији постаје блага препорука за добро управљање и пажљив избор партнера:

(23) На самрти дозове синове и шћери своје, па синовима препоручи да своје сестре даду за онога који први дође и запроси их. „*Погачије*”, рече, „тако не били проклети”. (СНП, БАШ, 195) → Синовима је *поручио* да добро владају, а ћеркама *пожелео* да одаберу праве мушкарце и не чекају много с удајама, јер ће остати саме и тужне попут њега. (СНБ21, БАШ, 10)

Стимулативни и експланативни глаголи преусмеравају начин на који ликови исказују своје намере или акције, претварајући ауторитативне наредбе у објашњења или разлоге за одређену акцију:

(24) ... одмах дозове к себи своју кћер и каже јој све шта је и како је, „него” вели „сутра *га идеш* с чобанином на језеро, да га пољубиш у чело.” (СНП, АЖД, 78) → Зато позва своју ћерку јединицу и све јој исприча шта је и како је. *Замоли* је да сутра с чобанином оде на језеро и да га пољуби кад затреба. (СНБ21, АЖД, 60)

(25) Онда царев син *зайовеги* да сви изађу један по један и да иду куд је коме драго... (СНП, АЖД, 80) → Царевић им *објасни* да су слободни, и да полако једно по једно из страшне тамнице излазе... (СНБ21, АЖД, 65)

Трансформацијом императива из изворних бајки у друга средства за исказивање подстицаја на активност, у бајкама се не само мења динамика моћи између ликова смањењем директивности већ се наротив усмерава ка већој сарадњи и међусобном поштовању. Међутим, васпитна улога бајке овим може бити нарушена, посебно у примеру (24), где се императивом у очевој наредби преноси порука о послушности и поштовању старијих.

4.4. УБЛАЖАВАЊЕ РАДЊЕ, ПОСТУПАКА И ИЗГЛЕДА ЛИКОВА. Адаптиране бајке често користе другачије језичке форме како би ублажиле и интензитет догађаја, поступака и описа ликова. Ове промене имају за циљ да прилагоде тон и садржај бајки савременом читаоцу, често с намером да се смањи насиље, појачају емпатија и разумевање или пак да се створе нови, нијансиранији слојеви значења.⁷

Заменом презента потенцијалом ублажава се директност и неизбежност претње. Овај метод умањује интензитет изјаве, отварајући простор за алтернативне, мање кобне исходе радње:

⁷ Потписник 11 адаптација, Дарко Тушевљаковић, истиче да иако бајке саме по себи не глорификују насиље, насиље је присутно у њима, понекад у врло бруталним формама непримерним за данашње време (SRETENović 2012).

(26) „Та пусти ме, царев сине, да замочим своју пуну главу у језеро, па да те *бацим* у небеске висине.” (СНП, АЖД, 77) → Кад би ме пустио, царев сине, да замочим главу у језеро, *бацила бих ње* у небеске висине. (СНБ21, АЖД, 59, 62)

Замена аориста перфектом, при чему оба предиката садрже елиминативне глаголе, смањује директност насиља и приближава језик савременом читаоцу. Трансформација глагола *ѡрождраѡи* у глагол *ѡроѡуѡиѡи* с начинском детерминацијом ублажава бруталност радње јер, док се првим глаголом наглашава дивље и неконтролисано конзумирање, други глагол, и поред детерминације *једним залоѡајем*, делује мање насилно и може се доживети као мање интензивна радња:

(27) ... а то не био зец, него аждаја, па дочека царева сина те га *ѡрождере*. (СНП, АЖД, 76) → Кад бануше унутра, а зец се претворио у страшну аждају и *једним залоѡајем ѡроѡиѡао* коња и царевиња. (СНБ21, АЖД, 54)

Слично томе, изостављање просторне детерминације и фантастичних описа умањује визуелну прецизност и директност догађаја, чиме се, такође, смањује емоционални утицај на читаоца:

(28) ... ако не вјерујете, ево јој увета од главе!” па извади уши и *на сѡо* их *баци*. (СНП, БАШ, 200) → Ако не верујете, ево ушију које сам скинуо с ње! (СНБ21, БАШ, 18)

(29) У том ето ти *але са девейѡ ѡлава*, он је дочека и *одсече јој једну ѡлаву*, а ала јуриш на њега, а он *јој одсече* и другу, и *ѡако свих девейѡ* (СНП, БИБ, 244) → ... голема напаст је убрзо успузала уз литицу и устремила се право на њега. Биберче је витлао мачем убадао је час с леве, час с десне стране, а онда јој *се дочейѡао ѡлаве* и *одсекао је једним замахом*. (СНБ21, БИБ, 51)

Преласком са сценарија који директно приказују насиље на сценарије који то избегавају, адаптиране бајке значајно смањују приказ насиља нудећи ненасилне наративе:

(30) По том он купи једку овцу и *заклавѡи је сва чейѡири череѡа мейѡне у ѡорбу* а *осѡало баци*... (СНП, БИБ, 243) → Биберче прво оде на пијаци у царском граду и *куѡи чейѡири свежа овчија буѡа*... (СНБ21, БИБ, 46)

Адаптације бајки смањују директност и интензитет насиља рефлектујући како савремени аутори приступају приказу сукоба и међуљудских односа с циљем стварања идеализоване слике. Насупрот томе, класичне бајке садрже насиље усмерено на све ликове, било да су позитивни или негативни, користећи разне облике казни као симбол борбе између добра и зла (MARIĆ – PLAVŠA 2023: 218, 220). Будући да постоји тренд у савременој дечјој књижевности да се често игноришу дубоки унутрашњи сукоби који су присутни у дечјој машти, адаптације често избегавају приказивање насиља које би могло негативно утицати на њихову пријемчивост и комерцијални успех. То онемогућава деци да се суоче са својим страховима, чиме се губи прилика за њихов емоционални развој и суочавање са стварним животним изазовима (VETTELHEIM 1977: 20) као и основна функција бајки да уче децу о животним реалностима кроз наратив о конфликтима између добра и зла (MARIĆ – PLAVŠA 2023: 223).

4.5. ИЗРАЖАВАЊЕ ОПРЕЗНОСТИ У ТВРДЊАМА. Адаптиране бајке користе језичке форме које уносе ниво несигурности или условљености у изјаве ликова, те представљају начин на који се повећава сложеност наратива и доприноси суптилнијем приказивању догађаја и ликова.

Замена обавештајних реченица условним трансформише директне тврдње у изразе који садрже елементе неизвесности и субјективног доживљаја. На пример, очева предаја кћери јунаку бајке постаје условна, зависна од сагласности обе стране, што не само да одражава опрезност у тврдњама већ и промовише вредности које су стране патријарханом друштву:

(31) Цар, који је његово јунаштво гледао с планине, дозове га преда се па му да своју кћер, те одмах у цркву *ѿа их венчају* и учине весеље за недељу дана (СНП, АЖД, 79) → Задивљен његовом храброшћу и јунаштом, обећа му своју кћер за жену, *наравно, уколико се обоје с ѿим сложе*, с девојком ће и престо добити. (СНБ21, АЖД, 63, 65)

Интензификатори, као што је *наравно*, истичу или појашњавају говорникову посвећеност ономе што говори, наглашавајући оно што је речено, али и претпостављену сагласност између учесника. Иако је функција прилога *наравно* супротна функцији језичких ограда, он доприноси разумевању како говорник перципира договор (у овом случају, обећање брака) као нешто с чим се обе стране унапред саглашавају и што не би требало да буде предмет озбиљне сумње или неслагања (HOLMES 1990: 189–200). Притом, примећујемо интересантан језички феномен, а то је да интензификатор у контексту нашег примера управо добија карактеристике оградe јер ублажава и релативизује директност и ауторитативност очевог обећања. Уместо да безусловно потврди обећање, он уводи условну димензију – сагласност оба учесника, чиме се умањује перцепција ауторитативне одлуке.⁸ Овим се, међутим, уклања симболика везана за одрастање. У патријархалним породицама било је уобичајено да отац одабере супружника за своје дете, при чему младенци нису имали утицај на избор ни могућност да изразе своје жеље. У језику бајки, овај обичај представља иницијацију младог човека у свет одраслих (АНТОНИЈЕВИЋ 1991: 65), што је употребом ових језичких ограда потпуно неутралисано.

Трансформација персоналне реченице у имперсоналну представља поступак деагентизације којим се уклања контрола и одговорност субјекта и наглашава његова улога експеријенсера (DE BEAUGRANDE 2004: III.B.2; VASIĆ 2007: 273).

(32) Онда јој он рече: „Бако, знаш ли шта је? *Ја знам* да си и ти рада да се опростиш те напасти” (СНП, АЖД, 76) → Све *ми се чини* да би се и ти радо отарасила те страшне напасти (СНБ21, АЖД, 56)

Трансформација персоналне реченице с фактивним глаголом у имперсоналну с логичким субјектом као носиоцем процене или става омогућава

⁸ Оваква употреба интензификатора *наравно* сугерише преиспитивање конвенционалних дефиниција интензификатора и ограда у лингвистици јер указује на флуидност ових категорија и на то како контекст може трансформисати функцију језичких елемената. Овај пример илуструје како неке језичке јединице могу истовремено носити функцију појачавања и ублажавања, зависно од њихове интеракције с контекстом и социолингвистичким нормама.

дистанцирање од директне тврдње, чиме се смањује степен сигурности у оно што је изречено. То доводи до умекшавања исказа и промене перцепције ауторитета јунака бајке.

Увођење потенцијала с модалним глаголом уместо реченице с перфектом уводи ниво могућности или спекулације у радње које ликови врше. Оваква промена сугерише да су ликови склонили разматрању различитих исхода или да су свесни ограничења својих знања или моћи:

Онда најмлађи отпоче да казива: „И ја сам нешто мало учинио кад смо заноћили ону ноћ код језера у пустињи, ви сте, браћо, спавали, а ја сам чувао стражу” (СНП, БАШ, 200) → „Нешто мало бих могао да годам...” (СНБ21, БАШ, 18)

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА. На основу детаљне анализе језичких ограда, у којој су примењене квантитативне и квалитативне методе за разумевање начина на које језик преобликује наративе да би одговорили на измењене културне и друштвене норме, можемо донети значајне закључке. Оба приступа анализи потврдила су да је употребом језичких ограда текст адаптираних бајки значајно прилагођен, што наводи на закључак да промене у језичком изразу рефлектују савремени друштвени контекст.

Резултати квантитативне анализе указују на значајно присуство језичких ограда у адаптираним бајкама, што сугерише свесну језичку стратегију која се користи да би се приче учиниле приступачнијим савременим читаоцима. Анализа је показала варијацију у фреквенцији различитих типова ограда. Највећа заступљеност независних и зависних реченица додатног коментара, а затим квантификативних и квалитативних детерминатора, потврђује тежњу ка детаљнијем опису ликова и радње.

Квалитативном анализом додатно смо осветлили улогу језичких ограда у обликовању наратива и истакли пет главних функција.

Језичке ограде којима се оправдају поступци ликова пружају додатна објашњења и контекстуалне информације о мотивацијама и поступцима ликова. Ово може помоћи, посебно млађим читаоцима, да боље разумеју етичке изборе и радње ликова. Међутим, ове измене често уклањају сурове и културолошки значајне елементе из изворних бајки, потенцијално искривљујући њихове оригиналне намере и умањујући њихову едукативну вредност.

Постизање веће прецизности у извештавању о радњама и ликовима путем детаљних описа и објашњења доприноси разумевању мотива и поступака, чиме се наративи чине слојевитијим и релевантнијим. Ипак, оваква појашњавања често воде до разводњавања универзалних тема и поука које су инхерентне оригиналним наративима будући да бајке традиционално служе као средство за преношење јасних моралних вредности помоћу архетипских прича које трансцендирају време и културу. Осим тога, интеграција савремених идеја кроз правдање поступака ликова може ограничити ширу примењивост ових наратива фокусирањем на специфичне аспекте који можда нису примењиви изван специфичног временског или културног контекста. Такве промене могу значајно утицати на општу пријемчивост и едукативни капацитет бајки, чиме се потенцијално губи веза с њиховом изворном функцијом.

Оградама којима се замењују директне наредбе облицима који промовишу равноправност и међусобно поштовање постиже се увођење савременијих друштвених вредности, ближих данашњем читаоцу, али истовремено се умањује ауторитет ликова и слаби динамика моћи између њих, што може неутралисати реалност како тадашњих тако и данашњих друштвених односа, а тиме и поруку бајке.

Језичке форме којима се изражава опрезност у тврдњама дају простор за представљање различитих перспектива и омогућавају можда већу емоционалну повезаност читалаца с причом, али истовремено повећавају несигурност у изјавама ликова. Тиме се може умањити директност и ауторитативност тврдњи уз потенцијално смањење јасноће и снаге наратива.

Језичким средствима која ублажавају приказ насиља и конфликта садржај се прилагођава савременим читаоцима. Иако то може повећати прихватљивост и рецепцију бајки, такве промене, такође, могу значајно смањити елементе сукоба и борбе, осиромашујући класичне моралне поуке и смањујући емоционални утицај прича.

Укупно гледано, ово истраживање показује да језичке ограде играју кључну улогу у прилагођавању бајки новим генерацијама. Док адаптације бајки могу бити корисне за усклађивање са савременим педагошким и етичким нормама, постоји ризик од губитка едукативне и културне суштине оригиналних прича. Зато адаптације треба пажљиво размотрити како би се очувала основна дидактичка и морална функција бајки док се истовремено прилагођавају новим генерацијама читалаца.

ИЗВОРИ

СНП: *Српске народне приповејке*.

< https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_F57C370AC60BF59F4F39A738D1ECC6F0>.

СНБ21: Давид Албахари и др. *Српске народне бајке: за децу XXI века*. Београд: Чаробна књига, 2012.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

АНТОНИЈЕВИЋ, Драгана. *Значење српских бајки*. Београд: Етнографски институт САНУ, 1991.
ПИПЕР, Предраг. Семантичке категорије у простој реченици. *Синтакса савременога српског језика: Просја реченица*. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 2005, 575–978.

РЕДЛИ, Јелена. Језичка средства перспективизације у изворним и адаптираним српским народним бајкама. *Зборник Машице српске за филологију и лингвистику* 66/1 (2023): 81–92.

СМЕР: Светлана М. Толстој, Љубинко Раденковић (ред.). *Словенска митологија: енциклопедијски речник*. Београд: Zepher book world, 2001.

ESJS: Etymologický slovník jazyka staroslověnského (red. Eva Havlová), 1–. Praha: Academia, 1989–.

*

ABDULLAH, Sa'ad Salman, Adawyia Sattar ABOOD. Hedges as Modality and Point of View in Narratives in Terms of Simpson's Model. *Journal of University of Thi-Qar* 11/1 (2016): 57–70.

BAZIĆ, Jovana. Diskursni markeri u kontekstu ograđivanja u političkom diskursu. Zoran Paunović, Željko Milanović (ur.). *Šesti međunarodni interdisciplinarni skup mladih naučnika društvenih*

- i humanističkih nauka „Konteksti“: Zbornik radova.* Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 2021, 383–398.
- BETTELHEIM, Bruno. *The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales.* Vintage Books, 1977.
- BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja. Bajka. *Umjetnost riječi* 26/1–2 (1982): 113–122.
- BRALIĆ, Gabrijela, Marijana ERSTIĆ. Film *Snjeguljica i lovac* kao novija adaptacija bajke braće Grimm – put ka emancipaciji. *Mogućnosti* LXVIII/1–2 (2023): 17–31.
- BROWN, Penelope, Stephen C. LEVINSON. *Politeness: Some Universals in Language Usage.* Cambridge: Cambridge University Press, 1978.
- DE BEAUGRANDE, Robert-Alain. *A New Introduction to the Study of Text and Discourse.* Published for Free Use On the Internet July 2004. <<https://web.archive.org/web/20130907005338/http://www.beaugrande.com/>> 06. 10. 2022.
- FRASER, Bruce. Hedged Performatives. Peter Cole, Jerry L. Morgan (eds.). *Speech Acts.* Brill, 1975, 187–210.
- FRASER, Bruce. Pragmatic Competence: The Case of Hedging. Gunther Kaltenböck, Wiltrud Mi-hatsch, Stefan Schneider (eds.). *New Approaches to Hedging.* Emerald, 2010, 15–34.
- HERMININGSIH, Dwi IMA, Latifatul ISRO'YAH. The Metadiscourse Analysis in Abstracts of Multidisciplinary Sciences Journal Articles: Hedges vs Boosters. *International Linguistics Research* 6/1 (2023) 24–33. <<https://doi.org/10.30560/ilr.v6n1p24>> 20. 02. 2024.
- HOLMES, Janet. Hedges and Boosters in Women's and Men's Speech. *Language & Communication* 10/3 (1990): 185–205.
- HYLAND, Ken. *Hedging in Scientific Research Articles.* Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1998.
- KYRYCHUK, Larysa. Boosters and Hedges as Subjectivity Markers in Research Article Conclusions. *Науковий вісник Східноєвропейської національної університету імені Лесі Українки* 6 (2016): 106–112.
- LAKOFF, George. Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts. *Journal of Philosophical Logic* 2/4 (1973): 458–508.
- LYONS, J. *Semantics* (Vol. 2). Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- MARIĆ, Antonela, Ana PLAVŠA. Polarizacija ženskih likova u verzijama bajki o Pepeljugi, Snjeguljici, Matovilki i Trnoružici. *Lingua Montenegrina* 1/3 (2023): 215–233.
- POPOVIĆ, Jasna D. Strategije učtivosti u srpskom i engleskom jeziku. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu, Filološki Fakultet, 2017.
- SALAGER-MEYER, Françoise. Hedges and Textual Communicative Function in Medical English Written Discourse. *English for Specific Purposes* 13/2 (1994): 149–170.
- SHORT, Mick H. *Exploring the Language of Poems, Plays, and Prose.* New York: Routledge, 1996.
- SRETENIĆ, Mirjana. *Bajke bez nasilja za građansko društvo.* Vesti.rs, 25. nov. 2012, <<https://www.vesti.rs/Kultura/Clanak-u-Politici-o-knjizi-Srpske-narodne-bajke-za-decu-21-veka.html>> 02. 02. 2024.
- TAMTA, Pawan, Mamta BISHT, Bhagwati Prasad PANDE. Comparison of Hedges in Women Writings. *Glottology* 8/1 (2017): 47–60.
- TATAR, Maria. *The Hard Facts of the Grimms' Fairy Tales: Expanded Edition* (Vol. 39). Princeton – Oxford: Princeton University Press, 2019.
- UNICEF Srbija. Konvencija o pravima deteta, 2016. 10. 02. 2024. <<https://www.unicef.org/serbia/publikacije/konvencija-o-pravima-deteta>>
- VASIĆ, Vera. Pragmatička i gramatička komponenta u konstituisanju i interpretaciji rečenice. *Зборник Мајице српске за славистику* 71–72 (2007): 273–282.
- VESIĆ PAVLOVIĆ, Tijana, Danijela D. ĐORĐEVIĆ. Upotreba ograda i pojačivača u studentskim esejima o zaštiti životne sredine na engleskom jeziku. *Anali Filološkog fakulteta* 32/2 (2020): 161–176.
- ZIPES, Jack. *Fairy Tales and the Art of Subversion: The Classical Genre for Children and the Process of Civilization.* New York – London: Routledge, 2006.

Jelena Redli

NARRATIVE TRANSFORMATION IN ADAPTED FAIRY TALES:
THE ROLE OF HEDGES IN CONTEMPORARY STORYTELLING

S u m m a r y

The paper deeply explores how hedges – words or expressions that serve to mitigate claims or statements – are used in the process of adapting the narratives of traditional fairy tales for modern children. Through a theoretical framework that encompasses linguistic studies on the functions and meanings of hedges, the work relies on the analysis of five selected fairy tales, comparing their original and adapted versions to identify the specific use of hedges in a contemporary context.

The research emphasizes the importance of hedges in shaping narratives that reflect subtlety, politeness, and indirectness, which is particularly significant in the context of education and child development. The paper utilizes a combination of quantitative and qualitative methodologies: quantitative analysis allows for the assessment of the frequency and distribution of hedges in adapted texts, while qualitative analysis contributes to a deeper understanding of the functions and meanings of these linguistic elements in the context of the story.

The research findings show that adapted fairy tales use a significantly higher number of hedges compared to the original versions, implying a tendency towards enriching the narrative with details, greater accuracy in description and character development, as well as guiding reader interpretations and reactions. Furthermore, the use of hedges enables adapted fairy tales to promote contemporary values such as equality, empathy, and cooperation, which aligns with modern pedagogical principles and societal values.

The research concludes that hedges play a key role in the adaptation and transformation of fairy tales, making them more relevant and appealing to today's children while maintaining their function as carriers of culture, education, and morals. In this way, the work provides valuable insight into the complex process of cultural adaptation and the evolution of language and narratives, highlighting the importance of understanding linguistic strategies in contemporary adaptations of fairy tales for educational and cultural purposes.

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику
Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад, Србија
redli@ff.uns.ac.rs

(Примљено: 28. марта 2024;
прихваћено: 20. маја 2024)